

FENOMENUL DE METAFORIZARE ÎN LIMBAJUL RELIGIOS ROMÂNESC

Drd. Natalia ROTARI

Cercetător științific stagiar

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

al Ministerului Educației Culturii și Cercetării, Chișinău, Republica Moldova

natasagolub87@mail.ru

Abstract: The Phenomenon of Metaphorization in the Romanian Religious Language

This article broaches the study of religious metaphorical language which, at the key of the Aristotelian idea, represents the connection between the irrational and the rational. One of the metaphorical terms is considered a basic code, usually being a word belonging to the lexical field of sacrality, another term means a sign from reality. The metaphorical equation is constituted on the principle of circular metaphorization, through which one metaphor starts from another.

Keywords: *figurative approach, metaphorical equation, circular metaphorization, biblical/therapeutic metaphor, semantic transfer*

Limbajul sacru totdeauna a constituit o componentă specială în mentalitatea și în vocabularul oamenilor, modul de ființare a acestuia fiind prin excelență unul metaforic. Metaforizarea limbajului religios are o importanță deosebită în fondul lexical al limbii române, deoarece „imaginele” sacre din spatele sensului metaforic ascund o varietate de simboluri menite să descifreze comuniunea Om – Dumnezeu. Omniprezentă, metafora religioasă este un laitmotiv cu numeroase semnificații, comprehensiunea căreia se realizează în domeniul laic.¹ Limba este un dat de la Dumnezeu, iar expresiile figurate evocă proiectările divine care permit oamenilor „a se înălța” spiritual.

1 Karine Cellard et Karim Larose. *La langue au quotidien. Les intellectuels et le français dans la presse québécoise, anthologie*, vol. 1. Les douaniers de la langue (1874-1957). Québec: Éditions Nota bene, 2010, 546 p.

Transferul semantic se realizează de la cuvânt la imagine artistică, metafora biblică fiind considerată nu doar cale o de cunoaștere, dar și o condiție a cunoașterii² care stare de lucruri implică o ambiguitate semantică specifică limbajului religios. Analogia este văzută drept metodă teologică, potrivit căreia cunoașterea lui Dumnezeu se exprimă prin comparații și metafore.³

Studiul figurativ corespunde tipologiei semantice indefinite al textului sacru, astfel metaforicul devenind mediul perfect de explorare a funcției cognitive considerat o emoție aparte, denumită „emoție a credinței”. Din punct de vedere al învățării ortodoxe, metaforicul este considerat *roadă a credinței*, semantic echivalent cu sintagma „înțelegerea tainelor ce depășesc puterile minții”.⁴

În cadrul lexicului religios, imprecizia semantică este întreținută de posibilitatea interpretării *non univoce* a unei anumite figuri de stil.⁵ De exemplu, metafora *Darul Sfântului Duh* este o structură semnificativă care face trimitere la doi referenți din realitatea extralingvistică: lumânare și sfântul mir. În discursul sacru, metafora *pâinea sufletului* are sensul de cuvântul Domnului sau Sfânta Împărtașanie. În astfel de cazuri, hotarele dintre fundalul figurativ și cel semiotic sunt mai slab delimitate, intersectându-se. Astfel, imprecizia semantică din textele biblice conferă aceluiași concept de natură religioasă mai multe echivalări metaforice. Unul dintre termenii componenți ai ecuației metaforice aparține sferei religioase considerat cod-bază, cod religios, care se propune a fi definit și altul aparține profanului. Spre exemplu, în cuvântarea Sa, Fiul Omului, la Cina cea de Taină, luând pâine și binecuvântând, a frânt și le-a dat ucenicilor, zicând: „*Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu*” (Matei 26:26). „*Și luând pâinea, mulțumind, a frânt și le-a dat, zicând: Acesta este Trupul Meu, cel ce se dă pentru voi; aceasta să faceți întru pomenirea Mea!*”⁶ Codul de bază, din

2 Crăciun, M. *Metafora biblică în poezia religioasă*. Teză de doctorat. Sibiu: Universitatea Lucian Blaga, 2006, p. 20.

3 Dana-Luminița Teleoacă. *Aspecte ale unei stilistici oratorice în context literar-religios: Metafora în manualul catibetic ortodox actual*. București: Editura Universității din București, 2015, p. 142.

4 *Învățătură despre credința creștină ortodoxă*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 47.

5 Dana-Luminița Teleoacă. *Aspecte ale unei stilistici oratorice în context literar-religios: Metafora în manualul catibetic ortodox actual*. București: Editura Universității din București, 2015, p. 143.

6 Prelepcean, V. *Studiul Vechiului Testament*. Ediția a III a îngrijită de Pr. Conf. dr. Ioan Chirilă. Cluj Napoca: Editura Renașterea, 2003, p. 62.

secvența metaforică, o constituie lexemul *pâinea* care, în credința ortodoxă, prin puteri divine, se transformă, metaforic, în *trupul* Domnului, binecuvântându-se hrana, cu scopul de a mântui omenirea întru Numele lui Dumnezeu.

În teologie, metafora nu este o simplă modalitate de împodobire a limbajului, nu este doar „un fel de joc isteț de cuvinte” sau „un moft ori un ornament adăugat puterii limbajului”. Dimpotrivă, metafora este „principiul omniprezent al limbajului”, din moment ce limbajul în sine este metaforic, iar metafora pur și simplu ilustrează mecanismele gândirii și ale limbajului omenesc ca întreg.⁷

Metaforele religioase reprezintă *sine qua non* concepte pentru care literatura religioasă are interpretări istorice precise, iar descifrarea acestora este cunoscută de comunitatea creștină. *Sfânta Treime* este un termen pentru desemnarea metaforică a universului semiotic creștin care constă din trei ipostaze: Tată, Fiul și Sfântul Duh, fiecare dintre acestea decodificând un arsenal de reprezentări metaforice. Unele contexte însumează duble metaforizări ceea ce implică definirea figurativă a unui termen prin care se valorifică alte structuri metaforice, procedeu pe care l-am numi *metaforizare circulară*. De exemplu, Fiul este „*Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat*”⁸ (rug. Simbolul Credinței). Ideea de mântuire a lumii, care, prin excelență, reprezintă o altă structură metaforică este exprimată prin sintagma Împăratul-miel, unde Iisus reprezintă sacrificiul suprem al Sfântului Duh pentru salvarea neamului omenesc prin răstignirea hristică. Această metaforă este echivalentă semantic cu *jertfă adevărată*, preot „Iisus a fost și *jertfa adevărată*, și *preotul* care a adus-o, câștigând, de fapt, mântuirea noastră”⁹.

Credința creștină ortodoxă are în centrul cunoașterii sale *Casa Domnului*, metaforă prin care este definită biserica, locul unde se adună enoriașii pentru schimb de energie, tămăduire sufletească și trupească, exprimarea dorințelor lumești. Cercetătorul englez John McVay propune cinci grupuri de metafore biblice, care ierarhizează metaforele provenite din limbajul bisericesc:

7 I. A. Richards, *The Philosophy of Rhetoric*, London: Oxford University Press, 1936, p. 90.

8 Ioachim Pîrvulescu, *Carte de rugăciuni cu acastitele cele mai folosite în viața omului*. Craiova: Sfânta Mănăstire Lainici, 2000, p. 17.

9 *Învățătură despre credința creștină ortodoxă*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 99.

- *Metaforele corporale* (biserica este văzută ca un trup, cel al lui Iisus), având exemple ca *biserica este un trup*, unde folosirea codului *trup* dezvăluie o unitate profundă între credincioși, a cărei rădăcină se află în acțiunea lui Dumnezeu în Hristos. Împărtășirea cu trupul lui Hristos prin „*aceeași pâine*” și prezența lui Hristos la Cina Domnului este liantul care-i adună pe credincioși împreună ca „*un trup*”. [5,50]
- *Metaforele agricole* (biserica văzută ca o plantă, o grădină, podgorie, viță-de-vie), grup de metafore prezente în Vechiul Testament se preiau în Noul Testament. Și aici, ca și în Vechiul Testament, metaforele transmit ideea grijii lui Dumnezeu și ideea unei potențiale judecăți. Așa stau lucrurile în cazul parabolei vierilor ticăloși (Matei 21:33-46; Marcu 12:1-12; Luca 20:9-19) și în discuția lui Iisus despre viță și ramurile ei (Ioan 15:1-8). În cadrul parabolei, care pare să traseze istoria mântuirii într-o manieră alegorică, metafora este implicită și evidentă: *poporul lui Dumnezeu este via lui Dumnezeu*;
- *Metaforele arhitecturale* (biserica este văzută drept o clădire, un templu). Autorii Noului Testament utilizează metafora templului pentru a-i determina pe credincioși să conștientizeze sanctitatea bisericii, rolul lui Dumnezeu în întemeierea și creșterea bisericii, natura definitorie a lucrării lui Hristos și a Duhului Sfânt și solidaritatea credincioșilor în cadrul bisericii.
- *Metaforele marțiale* (biserica văzută ca o armată); Tendința relevă faptul ca metafora *biserica este o armată* să fie trecută cu vederea în favoarea metaforei *trupului*, a clădirii/templului sau a miresei, atât în Efeseni, cât și în cuprinsul mai larg al Noului Testament. *Metafora militară*, așa cum este dezvoltată în Efeseni (6:10-20) și în alte locuri, descrie bătălia bisericii împotriva răului ca pe o luptă care cere un angajament susținut și energic de a ne împotrivi dușmanului.
- *Metaforele familiale și maritale* (biserica văzută ca o familie sau o mireasă), Dumnezeu, în rolul de Creator, este prezentat în Vechiul Testament ca Tată al poporului israelit (de exemplu, Deuteronomul 32:6), care iubește (Ieremia 31:1-9), apără (Psalmii 89:23-26) și disciplinează (2 Samuel 7:14) poporul, adoptându-i pe israeliți ca fiind ai Săi (Exodul 4:23; 6:6-8; Leviticul 26:12; Deuteronomul 32:10; Ieremia 3:19; Osea 11:1).

Metaforele religioase, după scopul lor, sunt asemănate cu metaforele terapeutice, ambele având rolul de a aduce seninătate și vindecare prin intermediul sugestiei la nivel de subconștient. Importanța metaforei în limbajul religios a fost subliniată de mulți lingviști și filosofi, deoarece permite: evidențierea semnificațiilor ascunse raționalității, verbalizarea unor realități psihologice, strict individuale, topesc distanța lingvistică dintre oameni și netezesc asperitățile comunicării.¹⁰

Funcția euristică a metaforei biblice rezidă în actualizarea – realizată prin utilizarea strategiilor și a programării neurolingvistice – a dimensiunii inconștiente a minții, înțeleasă ca factor creativ și generator de soluții. Rolul metaforei în religie este de a umple golurile de percepție și reprezentare ale subiectului cu propriile convingeri, actualizate la nivelul subconștientului. Acest timp de metaforă se adaptează subiectului, în funcție de condițiile de generare.

Metafora biblică se deosebește de metafora conceptuală/terminologică prin ideea că ultima este rațională și aparține limbajului logic, iar a doua se caracterizează prin rigoarea impusă de inteligența artificială, pentru că metaforizarea limbajului religios este intuitivă. Metaforele terminologice/conceptuale acoperă sfera conceptual-semantică a limbajelor specializate, ca denotative, în timp ce metafora biblică este importantă prin valoarea formativă și curativă.

Metaforizarea limbajului religios se regăsește în povești, mituri, fabule, basme, parabole, fiind subordonată nevoilor individuale și structurii interne ale ființei umane. În plus, aceasta comportă întotdeauna soluționarea conflictelor ființei psihice.¹¹

Metafora biblică ar putea fi definită ca un tip special de metaforă cu o putere mare de transfer a semnificațiilor, având funcție de modificador. Utilizarea metaforei religioase are drept consecință declanșarea funcției de regresie, atunci când enoriașul își evaluează comportamentul și încearcă să se schimbe, a funcției model (când credinciosul identifică soluțiile pentru rezolvarea conflictelor interioare).

Privită în linii mari, din perspectiva generativ-transformațională, metafora biblică operează cu două tipuri de structuri „structură de adâncime” și „structură de suprafață”. Nivelul de suprafață este destinat minții conștiente, care receptează conținutul metaforei, al parabolei, iar

10 <https://ro.scribd.com/doc/17331245/METAFORA-TERAPEUTICA-TEORIE>

11 Butiurca, D. *Lingvistică și terminologie: Hermeneutica metaforei în limbajele specializate*. Iași: Institutul European, 2015, p. 77.

nivelul de adâncime presupune mesajul destinat spațiului minții inconștiente, unde se produce modificarea. Nivelul de suprafață cuprinde un paralelism la situația de viață a enoriașului, iar dimensiunea de adâncime accesează posibilitățile de transformare interioară, prin mesaj. Veriga interioară a acestei relații o realizează limbajul, printr-o sintaxă specifică, incluzând anomalii sintactico-semantice de tipul omonimiei sintactice, sinonimiei sintactice, al elipsei, distorsiunii topice, inconsecvențe la nivelul enunțului. Sunt trăsături care activează mecanismele psihologice (misterul, suspansul, șocul, surpriza) fundamentele transformării.¹²

În concluzie, metafora din limbajul religios reprezintă o resursă prețioasă pentru înțelegerea spiritului, în special, în contextul angajării în bătălia finală a mării lupte. Regăsim în construcția metaforei religioase legături profunde cu semnificațiile și trăirile umane, fie de natură experiențială, fie de natură spirituală. În domeniul laic, meditația lingvistică este esențială, or, valorile spirituale nu pot fi promovate decât cu un limbaj ales, numit printr-o altă metaforă *limbaj sufletesc*. La baza metaforelor religioase stau structurile savante din limba latină, care constituie modelul metaforic. Derivatele și compusele vocabulei latine au urmări considerabile asupra legăturii dintre *oculus* – ca matrice – și termenii care marchează numeroase alte valori conceptuale sau semantice: *oculatus* se referă la o persoană-martor, la un fenomen ce reprezintă o formă comună de cunoaștere. Cuvintele din câmpul semantic al verbului *a lumina* sunt utilizate cu sensul de *ochi*, *a vedea*, reprezentând starea de iluminare lăuntrică, dovadă fiind metafora *ochiul este lumina*. Metaforele organizate în baza unui *model conceptual arhetipal* de model *ochi, lumină, întuneric* – cvasiuniversale în limbajul religios – sunt diferite de metaforele a căror matrice este experiența fizică umană. Dacă în structura de profunzime a metaforelor desemnând experiența fizică umană există, de regulă, un model conceptual evident, problema modelului *metaforei religioase* este mult mai complexă.

Bibliografie

- ✦ Butiurca, D. *Lingvistică și terminologie: Hermeneutica metaforei în limbajele specializate*. Iași: Institutul European, 2015.
- ✦ Crăciun, M. *Metafora biblică în poezia religioasă*. Teză de doctorat. Sibiu: Universitatea Lucian Blaga, 2006.

12 Ibidem.

- ✦ Dana-Luminița Teleoacă. *Aspecte ale unei stilistici oratorice în context literar-religios: Metafora în manualul catihetic ortodox actual*. București: Editura Universității din București, 2015.
- ✦ <https://ro.scribd.com/doc/17331245/METAFORA-TERAPEUTICA-TEORIE>.
- ✦ I. A. Richards, *The Philosophy of Rhetoric*, London: Oxford University Press, 1936.
- ✦ Pîrvulescu, I. *Carte de rugăciuni cu acatistele cele mai folosite în viața omului*. Craiova: Sfânta Mănăstire Lainici, 2000.
- ✦ *Învățătură despre credința creștină ortodoxă*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992.
- ✦ Karine Cellard et Karim Larose. *La langue au quotidien. Les intellectuels et le français dans la presse québécoise, anthologie*, vol. 1. Les douaniers de la langue (1874-1957). Québec: Éditions Nota bene, 2010.
- ✦ Prelipcean, V. *Studiul Vechiului Testament*. Ediția a III a îngrijită de Pr. Conf. dr. Ioan Chirilă. Cluj Napoca: Editura Renașterea, 2003.